

kiemelkedő fontossága van a felsőoktatásnak a gazdasági és társadalmi fejlődésben. A felsőoktatási intézményeknek van a legnagyobb felelőssége abban, hogy az egyéneket felruházzák a legújabb ismeretekkel, képességekkel, amelyek felelős kormányzati, gazdasági pozíciókhoz szükségesek. Az OECD országokban az átlagos beiratkozási arány 51%-os, míg a közepes bevételű országoknál 21%-os, valamint az alacsony bevételű országoknál mindössze 6%-os. Becslések szerint a társadalmi megtérülési ráta a fejlődő országok jelentős részében 10% vagy akár ennél is magasabb. Ez azt jelzi, hogy az ebbe a területbe történő befektetés hozzájárulhat a hosszú távú és nagyobb arányú gazdasági növekedéshez.

A második fejezet az állami intézmények finanszírozásának változatossá tételével, illetve ezek ösztönzésével foglalkozik. A legtöbb országban továbbra is az állami intézmények fogják képezni a hallgatók jelentős részét, még akkor is ha a magán szektor szerepe megerősödik. A tapasztalatok azt mutatják, hogy ha az állami intézményektől magasabb minőséget és nagyobb hatékonyságot várnak el, akkor a kormánynak átfogó reformokat kell bevezetnie. A tanulmány szerint ezek röviden összefoglalva a következők:

A magánszektor bevonása a felsőoktatás finanszírozásába, amit a költségek megosztásával lehet részben elérni, azaz a költségek nagyobb hányadát kell azokra a hallgatókra hárítani akik jelentős életkereset-növekedést várhatnak a képzésük eredményeként, akik gyakran olyan családokból érkeznek, ahol az oktatás költségeihez jobban hozzá tudnak járulni. Anyagi támogatást kell nyújtani azoknak a hallgatóknak, akik nem tudnák folytatni a tanulmányukat a családjuk alacsony bevételei miatt. Az állami források elosztásában növelni kell a hatékonyságot, mind az intézmények között, mind azokon belül.

A tanulmány még két lehetőséget említ a finanszírozás kibővítésére: az intézmények volt hallgatóitól is számíthatnak támogatásra, valamint más külső forrást is igénybe vehetnek, például kölcsönt vehetnek fel. Harmadik típusú forrásként a könyv a bevételt eredményező tevékenységeket említi meg. Ilyenek lehetnek a rövid időtartalmú képzések, gyáraktól kapott kutatási feladatok.

A harmadik fejezet a kormányzati szerep újradefiniálásáról szól. A tanulmány által eddig említett reformok következményekkel járnak a kormányzat és a felsőoktatás kapcsolatában is. A legtöbb fejlődő országban a felsőoktatás területén a kormányzat befolyása messze meghaladja azt a szintet, ami a gazdasági hatékonyság szempontjából indokolt lenne. A közvetlen szabályozás helyett a kormányzat felelőssége az, hogy egy olyan politikai környezetet alakítson ki az állami és a magán szektor számára egyaránt, amiben az állami

források elosztásával arra készíti az intézményeket, hogy kielégítsék a társadalmi igényeket a képzés és a kutatás területén is. A vizsgálatok szerint a sikeres felsőoktatási reformok bevezetése a következő politikai elemektől függ: koherens politikai környezet kialakítása, a piaci követelmények szélesebb körű figyelembe vétele, az autonómia növelése az állami intézmények vezetésében.

Az ötödik fejezet a reformok célkitűzéseivel foglalkozik. Elsőként a tanulmány a képzés és a kutatás minőségének a növelését említi. A magas minőségű képzés és kutatás jól felkészült hallgatóságot követel meg, ehhez elengedhetetlen a magas szintű akadémiai alapfokú és középfokú képzés, valamint a megfelelő szelekciós mechanizmus a felsőoktatási intézményekben. Az intézményen belül megfelelően motivált tanári gárdára, illetve jó körülményekre van szükség. A második célkitűzés szerint a felsőoktatás feleljen meg jobban a munkaerőpiac követelményeinek. A technológiai újításokon alapuló gazdasági növekedés szempontjából különösen jelentős az intézmények felelőssége abban, hogy olyan fejlett képzést és kutatásokat folytassanak, amelyekben a termelő szektor képviselői is szerepet kapnak. Harmadik célkitűzésként említi meg a tanulmány az esélyegyenlőség elvét. Gazdasági hatékonyság és a társadalmi igazságosság, stabilitás szempontjából is fontos, hogy a felsőoktatásban való részvétel esélyegyenlősége növekedjen.

Az utolsó fejezet a Világbank következtetéseit tartalmazza. Korábban elsősorban önálló intézményeket finanszíroztak és nem koncentráltak kiemelten szektor politikára, sokkal sikeresebbnek bizonyultak azonban azok a projektek, amelyek során a kölcsönök sorozatával szektoron belüli politikai reformokat támogattak (Korea esete lehet jó példa a sikeres megközelítésre, ahol a tudományos képzés és a kutatás infrastruktúrájának fejlesztését valamint a gazdasági kapacitást tűzték ki célul). A könyv végén a szerkesztők három pontban gyűjtik össze a következtetéseiket: a szektoron belüli politikai reformokra, az intézmények fejlesztésére és a minőség növelésére teszik a fő hangsúlyokat. (*Higher Education, The Lesson of Experience. Washington DC, The World Bank, 1994.*)

Illés Péter

FELVÉTELI TÁJÉKOZTATÓK

A felvételi tájékoztatók érdemi története alig négy évtizedes. Ebben az időszakban többször ment át jelentős változáson, a szinte „titkos” jogszabályi formától a mai,

alapvetően szolgáltató-tájékoztató jellegű, többszörös kiadványokig. Az elemzések alapján három tényező alakította a kiadványok mindenkorijellegét, időszakonként eltérő súllyal és formában: a felvételi rendszer, a felsőoktatás-politikai igények és a szerkesztési elvek és ezek gyakorlati megvalósítása.

A felsőoktatási és felvételi rendszer átalakulása közvetlenül tükröződött a felvételi tájékoztatókban. Ez elsősorban a rendszerváltás időszakának kiadványaiban érhető tetten – mint ahogyan az intézmények adatszolgáltatási teljesítménye is tükrözi az elmúlt évtized bizonytalanságait, átalakulásait. A tájékoztatás általános elemei (a felsőoktatás és a felvételi bemutatása) is közvetlenül a változásokra reagálnak. A felsőoktatás-politikai igények végigvonulnak a kiadványok minden időszakán. Ez időnként közvetlenül is megjelenik, de az igazán jellemző mégis az esetlegesség és közvetettség. A kilencvenes évek kiadványaiban nem érhető tetten a felsőoktatási kormányzat egységes koncepciója és elvárás-rendszere. Időnként tapasztalni esetleges megrendeléseket, de mindez nem tükröz át gondolt és közvetített elvárási rendszert.

A mindenkorij szerkesztési elvek és gyakorlati megvalósításuk elsősorban kormányzati (jogszabályi) elvárásokat jelenítenek meg, lévén mindenkor minisztériumi kompetencia a felvételi tájékoztatók kiadása. Azonban már a nyolcvanas években is önálló szerkesztési koncepciók figyelhetők meg. A kilencvenes évek kialakulatlan felsőoktatási tájékoztatás-politikai és átalakuló felsőoktatási viszonyai közepette pedig egyértelműen érezhető a szerkesztők magukra hagyottsága, ezzel együtt pedig a szerkesztés önállósodása is. Tapasztalataink szerint a szerkesztés az információ-átadásra igyekszik viszonylag önálló elgondolásokat adni, miközben egyensúlyoznia kell a nem kellően körvonalazott kormányzati elvárások és a direkt (preferálásokat igénylő) valamint indirekt (az adatszolgáltatások kiegyensúlyozatlanságában megjelenő) intézményi befolyások között. Összességében tehát a felvételi tájékoztatás az utóbbi években a felsőoktatási rendszer átalakulását követi, úgy, hogy a kormányzati elvárások hiányos tisztázását a szerkesztési gyakorlat fejlesztésével igyekezett pótolni.

Áttekintve a nemzetközi gyakorlatot, kitűnik, hogy a piaci elvhez közelítő országokban más a felvételi tájékoztatás logikája. Akár az angol, német vagy olasz, akár az egyesült államokbeli kiadványokat tekintjük, elsődleges szempontnak a felvételizők információs kiszolgálása. Az adott ország felvételi politikájának keretei között különböző formákban valósul ez meg, de a kiadványok általában célirányosan, a felvételizők szemszögéből mutatják be az intézményeket, a jelentkezések legfontosabb tudnivalóit. Nem tapasztaltuk, hogy ezek a kiadványok más funkciót (adattár stb.) láttak volna el.

A felsőoktatási és felvételi rendszer változásait megfelelően követte a FFT szerkesztése. Ennek következtében azonban a közölt információk mostanra szétfeszítik a hagyományos felvételi tájékoztató kereteit. Az új követelmények (pl. intézményi önbemutató) véglegesen felborítják a műfajt. Maga a felvételi tájékoztató ugyanis szükségképpen azokat az adatokat tartalmazza, amelyek a jelentkezési lap kitöltéséhez elengedhetetlenek. Emellett a felvétellel kapcsolatos jogszabályok, rendelkezések és pontos útmutatók leírása is része a kötetnek. Mindez egyre inkább kiegészül a felvételi nyomtatvány kitöltéséhez adott tanácsokkal, technikai segédletekkel. Hogy ez mennyire kihasznált része a tájékoztatásnak, nehezen felmérhető, azonban az igazi érdeklődést nyilvánvalóan a leíró adatok keltik.

A választható szakok köre, azok intézményi besorolása, a felvételi pontszámítás általános és intézményi tényezői, a felvételi tárgyak meghatározása, a keretszámok részei annak az információs körnek, ami alapján az érdeklődő fiatalok és családjaik dönthetnek a továbbtanulási irányokról. Az intézményválasztást azonban nyilvánvalóan más információk is befolyásolják. Ilyen például az adott képzettség munkaerőpiaci értéke, az oktatás szakmai minősége, az intézmény által kínált diákszociális juttatások. Ezek közül az egzakt-ság és mérhetőség tekintetében nagy különbségek vannak, azonban az igazi kérdés a tájékoztató funkciójának változása, annak vállalható tájékoztatósi köre.

A jelenlegi nyomtatott kiadványok információinak megbízhatósága általában elfogadható, az esetleges hibákat az interneten korrigálják. Ebből következően már most is használja az internetet az OFFI. Ennek színvonalában azonban igen rossz, lényegében semmit nem tesz hozzá a nyomtatott formához. Márpedig a tartalmi hiányosságok kiküszöbölése a fentebbiek miatt is elsősorban formai kérdésnek látszik. A könyv alakú megvalósítás ugyanis nem alkalmas ilyen adatbázis használható bemutatására, ezért nem is igazán lehet számon kérni a kötetektől ilyesmit! Az adatbázis hozzáférhetővé tétele tehát önmagában is dilematikus, de némi tájékozódás után létrehozásának, vagyis az intézményi adatok összegyűjtésének is vannak gyenge pontjai. Az egyetemek-főiskolák adatszolgáltatása ugyanis kevésbé intézményesült, többnyire személyes kapcsolatokon alapul. A folyamatban gyakran keverednek érdekvérvényesítő, alkudozó elemek, amelyeknek semmiképpen sem az adatok összegyűjtése során és fórumain (felvételi iroda) van a helyük. A kérdőívek (amelyek a tájékoztató oldalai) néhány ponton alkalmat adnak félreértésekre vagy egyenesen kiprovoálják azokat.

A kiadványok története és a mostaniak áttekintése egyben a tájékoztatás legfontosabb dilemmáit is világossá teszi. A nyolcvanas évek közepe óta ütközik látványosan a közlendő információk mennyisége és a ki-

advány kezelhetősége. A segédkötetek alkalmazása a külföldi példákban (Nagy Britannia) sem látszik célravezetőnek, ugyanakkor az állami felelősség a felvételi rendszer változásai közepette elengedhetetlenné teszi az általános tájékoztatást is.

A központi tájékoztatásnak vitathatatlan a meghatározó szerepe, ugyanakkor az egyes intézmények bemutatásának mértéke és mélysége még nem tisztázódott. Mivel az egyes egyetemek, főiskolák egyre inkább propagálják önmagukat is, valószínűleg megállapodásban is rögzített munka- és információs megoldásokra van szükség. Ez meghatározza majd arra a műfaji kérdésre adott választ is, hogy a felvételiéről, a felsőoktatás működéséről, a bekerülésről szóló általános tájékoztatás és a konkrét képzések bemutatása milyen hangsúlyt kapjon, s ugyanebbe a körbe tartozik az intézményi, illetve a képzési szemlélet kérdése is, vagyis, hogy az egyes intézményeket vagy a képzési lehetőségeket kell megismertetnie a tájékoztatásnak.

Az állami felelősséghez nem társul eszközrendszer az intézményi adatszolgáltatás egységesítésére, megbízhatóságára. Az autonómiák tiszteletben tartása mellett a jogszabályi kötelezettségben rögzített információs kör hozzáférhetőségére a felvételi tájékoztatásnak elemi szüksége van. Ennek az intézményi adatszolgáltatásnak láthatóan nem elégséges motivációja a jelenlegi adminisztrációs működés illetve a felsőoktatási kínálati piacon való megjelenés lehetősége.

A felsőoktatásnak mint konvertálható tudást szolgáltató intézményrendszernek a piacosodásával a felvételi tájékoztatás egyre értékesebb és a piacon is értékesíthetőbb információkat jelent. Miközben az államnak kötelessége ezeket mind szélesebb körben és minél egyszerűbben hozzáférhetővé tenni, gondoskodni kell az ún. másodlagos felhasználókkal szembeni védelemről is. Vagyis, egyszerre kell az információs piac egyik szereplőjeként és az állami tájékoztatás felelősségével bíró hivatalként működnie. A nemzetközi példák azt mutatják, hogy az állami vagy központi felsőoktatási (rektori konferenciák, felvételi ügynökségek stb.) garanciák valamint a tájékoztatás színvonala és a copyright következetes érvényesítése együtt alakították ki az etalon-kiadványok tekintélyét.

A nyugati országok felvételi tájékoztatói többségükben magukat kínálják, színvonalas könyvészeti termékek. A felvételi tájékoztatás hozzáférhetőségének ugyanakkor a mai magyar jövedelmi viszonyok között fontos eleme a kiadvány ára. Ez még a könyvtári haszná-

lat esetében is igaz, hiszen éppen a leghátrányosabb helyzetű csoportok számára elérhető könyvtárak vagy iskolák küszködnek anyagi gondokkal. Ugyanakkor a kiadvány kezelhetőségének és kivitele igényességének javítása nyilvánvalóan többletköltségeket okozna. Kérdés, hogy ez milyen mértékig vállalható illetve ki legyen a költségviselő: az állam vagy az érdeklődő közönség.

Az új információs technológiák önmagukban az eddigiekben tárgyalt dilemmák többségére választ adnak. Kérdéses, hogy a magyar felsőoktatási és általános információs körülmények között milyen mértékben tehető át a tájékoztatás hangsúlya az internetre. Ennek eldöntésében a világháló elterjedésének mai szintjét nem szabad döntő tényezőnek tekinteni, hiszen az igen rövid idő alatt változik radikálisan. Ugyanakkor a külföldi példák is azt bizonyítják, hogy egyértelműen döntésről van szó (a német felvételi tájékoztató a következő évtől nem kerül kereskedelmi forgalomba, az interneten válik mindenki számára elérhetővé, illetve az iskolák kapnak egy-egy könyvformájú tájékoztatót).

A felvételi tájékoztatás mindezek alapján egyértelmű fejlesztések előtt áll. Ebben a mostani kiadványelemzés tanulságai alapján a funkció tisztázása, a műfaj meghatározása és az új információs-informálódási szokások és technológiák térnyerése okozta kihívásoknak való megfelelés lesz a domináns tényező. Általános tapasztalatként elmondható, hogy a *felvételi tájékoztatás állami felelősség, központi kiadványai nélkülözhetetlenek*. Felvethető ugyanakkor koordinálása az egyre fejlődő intézményi szintű tájékoztatással, összehangolt kiadványok, egységes szerkezetek formájában. Az állami körön kívül megjelenő felvételi tájékoztatás piacán célszerű a jogvédelmet érvényesíteni, illetve a tájékoztatás tagolt rendjében a lehetséges partnerekkel rendezett viszonyt kialakítani. A felvételi tájékoztatás adatbázisa ugyanakkor az egységes felsőoktatási információs rendszer részeként működhet jól, a ha egzakt és egyértelmű adatszolgáltatásra szorítkozik, s hosszabb távon (3-5 év) internetes formában válva dominánssá. Az internetes megjelenés, multimédiás eszközök lehetőségeinek kihasználását már ma is fejleszteni kell, ugyanis az internetes váltást csak fokozatosan lehet előkészíteni. Innentől kezdve azonban már egy másik kiadványról, elsősorban a felvételi iroda honlapjáról lehet majd recenziókban visszatérni...

(Felsőoktatási Felvételi Tájékoztató 1971-2000., kiadja a mindenkori felsőoktatást felügyelő tárca.)

Fábrí György